

Ristirahva Pühapäevalehes 1895 ilmunud võõrmünder H. L.-i ja T. P. kiri Uus-Estonia asundusest (praeguses Türgis). Türgi: Kars: Uus-Estonia. Väljarändamine Eestist Põhja-Kaukaasiasse Allmäe külla ja elu seal (1885). Edasirändamine Allmäelt Jerevani kubermangu Karsi kreisi (1886). Uus-Estonia asutamine (1886). Uus-Estonia asunike elu- ja töötingimused, elanike ja perede arv. Viljasaak. Põllupidamine. Maaolud. Hariduse olukord ja kool. Digiteeris Andres Aule. Kirjaviis muutmata.

Ristirahva Pühapäevaleht (nr. 44), 29. oktoober 1895, lk. 351–352

Sõnumed Weike-Aasiast.

(Eestlaste asutusest Karssi linna juures.)

Meie lahkusime suurem jagu omalt armsalt kodumaa pinnalt, Eestimaalt, 21. Aprillil 1885 aastal ja jõudsime alles Nelipühiks, selsamal aastal, uude Eestlaste asupaika, mis Stawropoli kubermangus, Kassinka orus ja Allmäe külas seisab, kuhu ka mõned perekonnad juba aasta ja kahe eest oliwad välja rändanud.

Meie reis kodumaalt kuni teatawa Eesti külani oli küll pitk, waewaline ja wilets, sest suurem jagu meist olid waesed inimesed ja sellepärast pidime mitmes linnas rahapuuduse pärast päewade wiisi aega wiitma, kus meid ometi wiimaks kas kroonu kuluga, ehk jälle linna abiga edasi saadeti; aga siiski jõudsime Jumala abiga Parssuki waksali, mis nimetatud Eesti asunikude küla lähedal seisab. Meil oliwad ka küll oma teejuhikud ehk saadikud kaasas, kes kiitsiwad, et head põllumaad ja asupaika küllalt saada on, aga see oli kõik wale ja ilmaaegu raha petmine, sest nemad ei teadnud muust maast ega kohast sugugi mitte, kuhu nad meid pidiwad wiima, kui ainult seesama nimetatud Allmäe küla. Siinses külas käis meie käsi väga waest wiisi. Kõige rohkem karistas meid haigus oma hirmutawa witsaga ja tema järele külaliseks asuja surm riisus mitmed kaasseltsilised, noored ja wanad, mehed ja naesed enesega ühes hauda. Kellel weel sest pitkast, waewalisest reisist rubla raha oli ülejäänud, see sai siis omale koolmeistri matjaks, aga kui seda ei juhtunud olema, siis mattis isa ise oma last ja mees oma naist, ehk jälle mõni seltsimees, kes aga natuke lugeda mõistis. Muid sai peaaegu üks osa nõnda mulla alla pandud ja kellel weel terwist ja jõudu oli, see põgenes ära eemale Wene-maale, ehk oma armsale kodumaale tagasi. Neile, kes weel haigusest peasesiwad ja mitte surma suhu ei langenud, andis kroonu omalt poolt abiraha, ses-samas külas edasielamise ja ülespidamise tarwis. Raha sai ainult perekonda-de liikmete peale nõnda määratud, kuidas see kõige rohkem tarwilikum näi-tas olewat. Oli perekonnas rohkem meesterahwaid, siis saiwad nad abiraha vähem, sest seal juhtus ka mõnikord talwel raudtee juures teenistust olema, kus mitmedki meesterahwad tööd ja ülespidamist saiwad. Kus aga enam naesterahwa peret ühes weikeste lastega juhtus olema, need saiwad siis ka abi enam, nõnda et just nimelt näljasurma kuulda ei olnud. Töö läbi seal külas omale peatoidust teenida, oli liig raske, sest 10-ne päewa teenistuse eest sai ainult 1 puud jahu ehk nisu palgaks lubatud. Nõnda elasime meie Allmäe kü-

las üks terve aasta ja meil oleks weel palju enam selle aasta elust rääkida, aga ei julge armsaid lugijaid sellega rohkem waewata.

Suur himu oli meil seda kurba, kitsikutest rõhutud asupaika maha jätta ja teise paremasse tötta, aga seal puudus raha, miska uusi saadikuid palgata, kes maad ja kohta oleksiwad wõinud ennem läbi waadata, kuhu perekonnad siis ilma kartmata ja nurisemata wõiksiwad asuda. Mitte enam kaua aega selles kimbatuses wiibides, wõtsime wiimaks nõuiks ülemawalitsusele palwekirja sisse anda, kes meid kergemalt niisugusesse elukohta wõis juhatada. Sealt siis ka tuli, et ülemwalitsus meile asupaiga muretses, mis Eriwani kubermangus, Karssi kreisis ja Karssi linna jauskonnas seisab, kus meie ka praegu oma kaasseltsilistega elame. Meie asupaik seisab õhtu pool küljes Ararati mäest, umbes 80 ehk 90 wersta eemal, aga oma suuruse ja kõrguse poolest paistab ta meile igapäew selgeste silma. Asunikud on enamiste Tallinna kubermangust, aga ka osalt Liiwi ja Kuura kubermangu liikmed.

Nõnda jõudsimme meie wiimaks ülemawalitsuse lahke lubaga 1886. aastal, 18. Mai kuu päewal praeguse Karssi linna jauskonnas olewasse uude asupaika, kus ka kroonu oma lahket abi pakkus ja meile 200 rubla raha, kellest 50 meile kingituseks loeti, 50 ehituse palki perekonnale, 6 kop. päewas iga hinge peale ülespidamise tarwis aasta läbi, wilja seemet, 7 puuda nisu ja 5 puuda odre, selle tingimisega andis, et kümne aasta pärast jälle kõik wiibimata kroonule tagasi maksma peame.

Ütlemata raske on waesel põllumehel siin oma põldu harida, sest üks ainus ader, ehk siinse nimega pluuka, tarwitab 8 paari tugewaid weu härgi, et nõnda künda wõib, kui Eestimaal ühe ainsa paari hoostega. Ka wiljakasw on siin wäga kehew. Kolmel aastal ei ole meie mitte seemetki kätte saanud, aga muud aastad läbisegamine poolteist ja kaks seemet. — Põllud ei kannu meil muud wilja kui üksinda nisu ja odre ja siiski waest wiisi; muu wili olgu rääkimata, sest Juuni kuu öökülmad teewad siinse põllumehele wäga suurt kahju, ehk häwitawad wilja suutumaks ära.

Kõik need möödaläinud aastad oleme wiljapuuduse pärast soldatite käest enestele leiba ostnud ja imelik on näha, et neil seda nii palju müüa on, sest meie küla on 75 perekonda suur, ja üleüldse elab neis perekondades 312 hinge, kellest 43 hinge Kreeka usku on.

Meile anti iga hinge peale 5 tessatiini maad, olgu meeste- ehk naesterahwas, kõigile ühewõrra; aga siiski ei jõua see maa oma kehwise pärast meid toita, ning sellepärast on ka kroonule wõlgade maksmine siinses kohas koguni wõimatu. Oleme tahtnud ka teise kohta asuda, aga siin ligidal kõlbawat ei ole ja wõlgadega kaugemale minna on ärakeelatud.

Kuidas meie ihulik elulaew kahetsemisewäärt kitsikustes ja wahutawates laenetes mässab, et iga silmapilk tormid ja kaljud seda äratkestada püüawad, just nõndasama on ka waimuliku eluga põlastaw lugu, sest see seisab siin peaaegu kõige alumise redeli pulga peal Kõigest üksainus talw on meil selle 9 aasta aja sees lastekoolitamist ette tulnud, kus meie wöölmünder H. L., pärit S. kihelkonnast, P. wallast, õpetust andis ja ka selkorral olew agar külawanem H. S. lapsi poolwägise kooli sundis minema. Nimetatud kooli elu ja olu üle sellel ainsal talwel, wõib Tihwli linna õpetaja B. tunnistusi anda, et sellest suurt kasu on näha olnud ja see weike põlluke selle lühikese aja sees kaunis lõbusaste on kosunud ja õitsenud. Aga kahjuks on siin mõnel wanemal

oma lapse koolitamine suureks raskuseks ja koguni vastu meelt asi. Nad hoiawad neid palju armsamine kodus, kus nad laiseldes ja ilmaaegu kallist kooliaega raisates wedelewad ehk jälle ühes teistega wälja lähewad ja koguni kõlbmataid tegusi teewad. Nõnda käiwad mitmed kooliealised poisikesed ilma wanemate teadmata ka juba kõrtsis, joowad wiina ja õlut, suitsetawad, mängiwad kaarta ehk riidlewad isekeskes. Muidugi teada, on raha otsas, siis saab ka wahest kõrtsmiku käest wiina ehk õlut rehnungi peale tellitud, mis see ka oma kasuks mitte keelma ei saa, ja nõnda on siis mitmelgi weikesel koolipoisil rublade wiisi kõrtsis wõlga maksta. See tuleb osalt sellest, et meie wäga linna ligidal elame, umbes 4 wersta eemal, ja nõnda siis poisikestel niisugusid kohte kerge leida on; osalt aga ka sellest, et meil koolimaja ei ole, kus lapsed wõiksiwad tulusat õpetust leida ja siis ka wähem aega niisugustesse kohtadesse minna üle jääks. Wanemad wõiksiwad ka palju enam waljumad oma laste vastu olla ja nende järele kodus terasemalt waadata; ja koolipanek on mitmel muidugi wäga vastu meelt asi, kuigi seda mõnes kohas häda pärast juhtub wõimalik olema. Mõned wanemad on ka juba sellegi juures nuri-senud, kui nende lapsi juhtus keegi koolmeister karistama ehk natuke põrutama.

Meie tahtsime ka enestele kõlblikut ja kindlat koolimaja ehitada ning palusime selleks õpetajat et ta meile abikassast ehituse raha muretseks, mida ta ka lahkeste toimetas. Aga kahjuks saime wastuse: ennem ei olla mitte wõimalik abi anda, kui kümne aasta pärast, kus kroonu wõlad äramakstud on. Meil enestel on see ehitus aga wõimata. Niisugust ruumikat maja külas ka leida ei ole, kus ühte tarwilikku, kõlbawat kooli wõiks sisse seadida. Praegu on meil üks üsna weikene maja, endise peremehe surma pärast tühjaks jäänud, kus wöölmünder iga pühapäew Jumalateenistust peab, lapsed ristib ja surnud matub. Kõige selle 9 aasta sees, mis meie siin juba elame, on õpetaja B. Tihwli linnast, 7 korda käinud Jumala armu andmas, kus mitmedki hinged ka neil kordadel puudumise pärast ilma jäiwad ja wiimaks oma usust ärawõõrduwad.

Nõnda on meie külarahwas oma praeguse ihuliku, kui ka waimu elu poolest koguni kehwas ja kurblikus olekus, kuhu enne palju abi tarwis läheb, kui see jälle oma endise ristikoguduse liikmetele tulusa ning tarwiliku seisusesse ümbermuudetud wõib saada, mis mitmedki hinged ka Jumala käest wäga paluwad.

Kõik seda eespool nimetatud häda awaldates, julgeme meie armsale lugijale ja kõigile suguwendadele ka sellepärast oma soowi nimetada: 1) Et meile saaks ülemalt poolt uut asupaika elamiseks lubatud, 2) koolimaja ja 3) tublit koolmeistert soowitud, kes meie noortsugu Jumalakartuses ja tarmilikus ristisu õpetuses õpetaks, et seega meie küla waimulik elu siis paremine kaswada ja kosuda mõiks.

Karssis, Januari kuus 1895

Wöölmünder H. L. ja tema sõber T. P.

TEKSTIS MAINITUD KOHTI

Allmäe, küla (село Подгорное: Venemaal Stavropoli krais)

Ararat, mägi (praegu Türgi territooriumil)

Eriwani kubermang (Jerevani kubermang / Эриванская губерния: praegu Armeenia ja Türgi territooriumil)

Karssi kreis (Karsi kreis: endisaegne maakond Venemaa territooriumil Jerevani kubermangus, praegu arvatavasti Armeenia ja Türgi territooriumil)

Karssi linn (Kars / Карс: varem Venemaa territooriumil Jerevani kubermangus; alates 1921 Türgi territooriumil; Karsi linna lähedal lõuna pool paiknenud eestlaste asundus kandis nime Uus-Estonia / Ново-Эстонское ehk Ново-Эстония; see asundus tehti hiljem türklaste ja kurdide poolt maatas; praegu kannab samas kohas paiknev asula nime Karacaören)

Kassinka, org (Kazinka / Казинка: Stavropoli krais Allmäe küla lähedal)

Kuura kubermang (Kuramaa kubermang / Курляндская губерния: praeguse Läti territooriumil)

Liivi kubermang (Liivimaa kubermang: praegu Eesti ja Läti territooriumil)

Parssuki vaksal (arvatavasti Barsukovskaja / Барсуковская, mis asub Venemaal Stavropoli krais Nevinnomõsski linna lähedal)

Stavropoli kubermang (Stavropoli kubermang: Venemaal Põhja-Kaukaasias)

Tallinna kubermang (mõeldud on Eestimaa kubermangu)

Tihwlisi, linn (Tbilisi: Gruusias)